

65.
koncertní
sezona
2020
2021

Zahájení v katedrále
mimořádný koncert
katedrála sv. Petra a Pavla
11|9|2020

Filharmonie
Brno Philharmonic

Pořad koncertu

ZAHÁJENÍ V KATEDRÁLE

LAUNCHING THE SEASON AT THE CATHEDRAL

ARVO PÄRT

Cantus in memoriam Benjamin Britten | 6'

pro smyčcový orchestr a zvon

Cantus in Memory of Benjamin Britten

for string orchestra and bell

ANTON BRUCKNER

Symfonie č. 5 B dur WAB 105 | 80'

Symphony No. 5 in B-flat major WAB 105

1. Introdukce: Adagio – Allegro
2. Adagio: Sehr langsam
3. Scherzo: Molto vivace (Schnell) – Trio: Im gleichen Tempo
4. Finále: Adagio – Allegro moderato

Filharmonie Brno

dirigent / conductor **Dennis Russell Davies**

O skladbách

Do své třetí sezony v roli šéfdirigenta a uměleckého ředitele Filharmonie Brno vstupuje Dennis Russell Davies příznačně s hudbou Arvo Pärta a Antona Brucknera. S prvním z těchto skladatelů jej pojí dlouholeté přátelství a tvůrčí spolupráce na řadě provedení Pärtových děl včetně několika světových premiér, druhému věnoval zvýšenou pozornost především v době, kdy stál v čele Brucknerova orchestru Lince.

Oba skladatele spojuje silný duchovní akcent jejich hudby, a to i té čistě instrumentální, proto se nabízelo uskutečnit dnešní koncert v katedrále. Je paradoxem, že vnímání tvorby obou autorů v jistých dobách překračovalo výlučně hudební pojmy směrem k politické sféře. Bruckner se dostal na výsluní – samozřejmě nikoli vlastní vinou – spolu s Beethovenem a Wagnerem v době nástupu nacistů k moci jako „symbol nezníčitelné osudové pospolitosti ducha i duše, jež spojuje veškerý německý národ“ (Goebbels). Pärt se naopak kvůli svému zájmu o Novou hudbu v rané fázi tvůrčího vývoje (a také kvůli duchovním tématům) dostal do konfliktu s oficiální sovětskou mocí, zatímco západní Evropa si při jeho nekritickém oslavování vystačila – alespoň zpočátku – s tím, že sovětský skladatel se dokázal vzpřítit režimu a psal „západní hudbu“. Nabalované dezinterpretace a manipulace jsou sice součástí tradice vnímání díla, ale my se od těch zmíněných odpoutejme a soustředíme se na sílu a duchovní rozměr hudby jako takové. Sakrální prostor je pro takový poslech ideálním místem.

Připomeňme ještě, že Pärtův *Cantus in memoriam Benjamin Britten* zazní přesně v den, kdy nejproslulejší, mezinárodně nejnámější a nejvlivnější estonský tvůrce slaví 85. narozeniny. Příští týden si jeho půlkulaté jubileum připomeneme ještě jednou, a to provedením Pärtova „klavírního koncertu“ *Lamentate*, tentokrát v Besedním domě, opět pod taktovkou Dennise Russella Daviese a s Maki Namekawou jako sólistkou.

Arvo Pärt (1935) byl jedním z prvních skladatelů na teritoriu bývalého Sovětského svazu, kteří svou pozornost obrátili k západoevropské moderně; ve své rané tvorbě uplatňoval seriální techniku, koláž, aleatoriku a další výtvarky tzv. Nové hudby. Jeho avantgardní období, které později sám přirovnal k jistému druhu nemoci, z níž se vyléčil, vyvrcholilo polystylovou kantátou *Credo* (1968). Poté se Pärt stáhl do ústraní, ponořil se do studia středověké hudby a po několik let téměř nekomponoval (jednou z výjimek byla *Třetí symfonie* z roku 1971, která naznačila Pärtův následující vývoj). Hledal... A našel. Dopomohl mu k tomu i úzký tvůrčí vztah s nově založeným legendárním (a dodnes činným) tallinským souborem pro poučenou interpretaci tzv. staré hudby Hortus musicus: *Otevřel se před námi svět staré hudby, který nám dodal entuziasmus. Ta atmosféra sehrála roli porodní báby pro mou další hudbu.* Tak začala vznikat Pärtova „stará hudba pro přelom druhého a třetího milénia“, nový styl založený na jednoduchosti, diatonice, statičnosti a inspirační opoře ve středověké hudbě. Pärt nazval tento styl *tintinnabuli* (z latinského *tintinnabulum* – zvoneček)

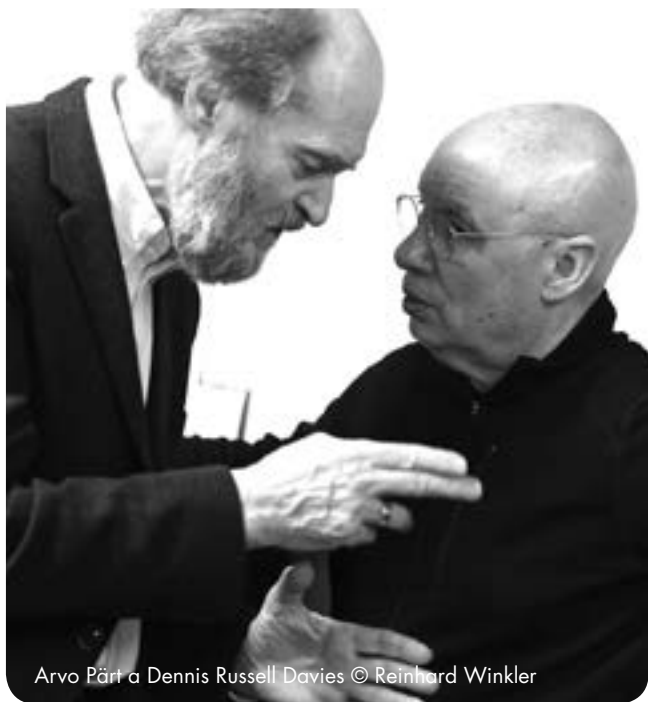
Arvo Pärt © Birgit Püve, Arvo Pärt Centre

a charakterizoval jej jako „dobrovolný útěk do chudoby“; základním kompozičním elementem je melodie postupující po sousedních tónech a paralelní, diatonicky vedený hlas tintinnabuli, který navozuje dojem doznívání.

Kánon **Cantus in memoriam Benjamin Britten** pro smyčkový orchestr a zvon z roku 1977 je jedním z prvních děl, ve kterých se Pärt definitivně odpoutal od moderny a manifestoval v nich svůj nový styl. Reagoval jím na úmrtí Benjamina Brittena (4. 12. 1976), kterého si považoval pro *neobyčejnou čistotu jeho hudby, jež by se dala přirovnat k čistotě balad Guillaumea de Machaut*, a kterého toužil poznat osobně. *Cantus* tak není jen elegií nad úmrtím velkého anglického skladatele, ale také nad definitivní ztrátou možnosti splnění jednoho snu.

Skladbu premiéroval Estonský národní symfonický orchestr pod taktovkou Eriho Klase 7. dubna 1977 v Tallinnu. V následujícím roce mělo dojít k provedení v Londýně Symfonickým orchestrem BBC za řízení Gennadije Rožděstvenského. Ten však na protest proti tomu, že sovětská moc zakázala skladateli na koncert vycestovat, provedení zrušil. Teprve mezinárodní mediální skandál napomohl tomu, že se Pärt mohl v roce 1979 provedení *Cantu* na festivalu BBC Proms zúčastnit.

Nesnáze s vycestováním do Velké Británie byly jen jedním z mnoha kamínek do tísnivé mozaiky sovětských represí, které Pärta přiměly k zásadnímu životnímu rozhodnutí: roku 1980 emigroval do Vídně a o rok později se usadil v Berlíně. Do svobodného Estonska se natrvalo vrátil teprve před deseti lety.

Arvo Pärt a Dennis Russell Davies © Reinhard Winkler

Pro skladatelskou dráhu **Antona Brucknera** (1824–1896) mělo klíčový význam poznání tvorby Richarda Wagnera, se kterou jej blíže seznámil jeho linecký učitel Otto Kitzler, pozdější dlouholeký umělecký ředitel Brüner Musikvereinu (německého hudebního spolku rozvíjejícího svou činnost v Brně ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století). Mnichovská inscenace opery

Tristan a Isolda, kterou Bruckner roku 1865 zhlédl a při níž se s Wagnerem osobně setkal, dodala jeho tvůrčímu směřování definitivní impuls, jak o tom svědčí už *První symfonie c moll* z roku 1868.

Tím, že se Bruckner snažil přenést Wagnerův kompoziční styl do symfonie, působil jako samorost, uvědomíme-li si, že německá novoromantická škola postavila do čela „moderní“ hierarchie druhů wagnerovské hudební drama a lisztovskou programní symfonickou báseň. Vymykal se i brahmsovské „konzervativní“ linii, jež představovala ve druhé polovině 19. století druhou stěžejní – vůči novoromantikům zcela protikladnou – kompoziční i estetickou tendenci. Za této konstelace se nelze divit, že cestu k širokému uznání Bruckner neměl jednoduchou. Dosáhl jej až v osmdesátých letech 19. století, kdy byla s triumfálním úspěchem provedena jeho *Sedmá symfonie*.

Pátou symfonií B dur Bruckner komponoval ve Vídni, kam natrvalo přesídlil poté, co opustil místo dómského varhaníka v Linci. Završil ji roku 1876, dva roky nato ji revidoval, avšak osud mu nedopřál, aby skladbu v orchestrální podobě slyšel. Pravděpodobně byl přítomen jen vídeňskému provedení její úpravy pro dva klavíry, kterou roku 1887 pořídil Brucknerův žák a stoupenec Franz Schalk. Ten však při transkripci neváhal vydatně zasáhnout do struktury díla, což Brucknera popudilo natolik, že Schalkovi údajně vyhrožoval i policií. Koncert (v podání Schalkova staršího bratra Josepha a Franze Zottmanna) se nakonec přece jen uskutečnil, větší ohlas ale nezaznamenal.

K premiéře orchestrální verze došlo až 9. dubna 1894 ve Štýrském Hradci (Grazu) pod taktovkou téhož Franze Schalka, ovšem bez přítomnosti skladatele, na jehož cestu z Vídně nebylo kvůli nemoci pomýšlení. Schalk se ani v tomto případě nemínil spokojit výlučně s tím, co vzešlo ze skladatelova pera, a v partitūře – v souladu s dobovým vkusem publika, a tedy jistě s dobrým úmyslem – učinil nešetřné úpravy: někde výrazně pozměnil instrumentaci, jinde bez okolků škrtal – třeba ve finální větě hned 122 taktů! Muselo uběhnout ještě pár desetiletí, aby se hudební veřejnost mohla seznámit s autentickou verzí *Páté symfonie*; stalo se tak roku 1937 díky edici Roberta Haase (nastudování pro dnešní brněnské provedení vychází z edice Leopolda Nowaka z roku 1951, která je takřka totožná s edicí Haasovou).

Pátá symfonie o „božské délce“ přibližně 80 minut je vystavěna na tradičním čtyřvětém půdorysu, ovšem začíná zcela nebrucknerovsky: adagioovou introdukcí, která obsahuje motivické zárodky tematického materiálu vstupní věty i dalších částí symfonie: lyrický motiv

v houslích a violách podbarvený pizzicatovým „našlapováním“ violoncell a kontrabasů (též důležitým stavebním prvkem celé symfonie), fanfárově laděný druhý motiv a konečně třetí motiv povahy chorálové. Monumentální *Allegro* první věty (které Bruckner zkomponoval až jako poslední) je následováno lyrickým *Adagiem*, po *Scherzu* využívajícím tanečního rytmu rakouského ländleru symfonie spěje k monumentálnímu *Finále* s dvojitou fugou završenou honosným chorálem v žesťových nástrojích.

Bruckner, zkušený chrámový varhaník, byl mistrem kontrapunktu. To se v *Páté symfonii* projevuje v míře vskutku svrchované a vyplatí se ji poslouchat nikoli jako zvukově okázalou orchestrální masu, ale jako dílo polyfonní, tedy jako impozantní tkanivo jednotlivých hlasů. Posluchačovu pozornost udržuje i myšlenková provázanost všech vět a výrazné, rytmicky pregnantní motivy, které jsou na způsob bloků vřazovány do monumentální symfonické architektury a různě transformovány; právě tento kompoziční postup Brucknera jednoznačně vřadil do tábora novoromantiků.

Vítězslav Mikeš

O účinkujících

Kořeny brněnské filharmonie sahají do sedmdesátých let 19. století, kdy v Brně mladý Leoš Janáček usiloval o vznik českého symfonického orchestru. Dílo slavného skladatele 20. století je ostatně nejvýznamnější programovou položkou tělesa, které je považováno dodnes za jeho autentického interpreta.

Dnešní **Filharmonie Brno** vznikla v roce 1956 sloučením rozhlasového a krajského orchestru a od té doby patří svou velikostí i významem k české orchestrální špičce. Na svých turné provedla na tisíc koncertů v Evropě, ve Spojených státech, v Latinské Americe, na Dálném i na Blízkém východě. Je pravidelným hostem světových i českých festivalů, kde často spojuje umělecké síly s vynikajícím Českým filharmonickým sborem Brno.

Orchestr pravidelně natáčí pro Český rozhlas a Českou televizi a pro řadu nahrávacích firem (Supraphon, Sony Music, IMG Records, BMG, Channel 4). Dynamicky také rozvíjí zakázkové nahrávání pro globální klientelu v rámci Czech Orchestra Recordings.

Dějiny orchestru prošla řada českých a světových dirigentských osobností jako Břetislav Bakala, František Jílek, Petr Altrichter, Jiří Bělohávek, Sir Charles Mackerras, Jakub Hruša nebo Tomáš Netopil. Od sezony 2018/2019 je šéfdirigentem a uměleckým ředitelem Dennis Russell Davies.

Od roku 2000 pořádá filharmonie letní open-air festival na brněnském hradě Špilberk, v roce 2012 se stala pořadatelkou renomovaných festivalů Moravský podzim, Velikonoční festival duchovní hudby a Expozice nové hudby. Zastiťuje mezinárodně proslulý dětský sbor Kantiléna, od roku 2010 se podílí na festivalu mladých hudebníků Mozartovy děti, v roce 2014 zakládá svou Orchestrální akademii.

Filharmonie Brno je dnes nejen silným hráčem na poli symfonické hudby doma i v zahraničí, ale i předním organizátorem hudební sezony druhého českého města, aktivním festivalovým pořadatelem a kreativním lídrem orchestrální dramaturgie. Působí v neorenesančním Besedním domě, brněnském „Musikverein“ z dílny Theophila von Hansena z roku 1873, a těší se na nový moderní koncertní sál, který navrhuje tým architektů Tomasze Koniora a Petra Hruši a akustika Yasuhisa Toyoty.

Více na www.filharmonie-brno.cz.

Dennis Russell Davies (1944) se narodil ve městě Toledo v Ohiu a vystudoval proslulou newyorskou Juilliard School. Soustavně dirigoval jako hudební ředitel komorního orchestru v Saint Paulu v Minnesotě (1972–1980), v letech 1977–2002 byl také šéfdirigentem newyorského Orchestru amerických skladatelů a v letech 1991 až 1996 hudebním ředitelem Brooklynské filharmonie. Od roku 1980 trvale žije v Evropě, a to nejprve v Německu jako hudební ředitel Stuttgartské státní opery (1980–1987), šéfdirigent orchestru Beethovenhalle v Bonnu, hudební ředitel Bonnské opery a Beethovenova festivalu (1987–1995). Se Stuttgartským komorním orchestrem nasnímal jako jeho šéf (1995–2006) na CD komplet 107 Haydnových symfonií.

Během následujícího trvalého pobytu v Rakousku byl (od roku 1997) profesorem dirigování na salcburském Mozarteu a šéfdirigentem Symfonického orchestru Vídeňského rozhlasu, roku 2002 se stal (na patnáct let) šéfdirigentem Brucknerova orchestru a ředitelem opery Zemského divadla v Linci; tam mu byl také v roce 2014 udělen titul Generálního hudebního ředitele. Při příležitosti otevření nového Hudebního divadla v Linci roku 2013 řídil Straussova *Růžového kavalíra*, světovou premiéru opery *The Lost* Philipa Glasse a dále v tomto operním domě uvedl nové inscenace oper *Pelléas a Mélisanda*, *Falstaff*, *Salome*, tetralogie *Prsten Nibelungův*, evropskou premiéru opery *McTeague* Williama Bolcoma a světové premiéry děl Moritze Eggerta a Michaela Obsta. S Brucknerovým orchestrem často vyjížděl na turné, pracoval na jeho kmenovém repertoáru (mj. natočil všechny Brucknerovy symfonie ve všech jejich verzích) a svým nápaditým dramaturgickým přístupem významně přispěl ke zvýšenému zájmu o koncerty tělesa. V letech 2009–2016 měl též úvazek šéfdirigenta symfonického orchestru v Basileji.

Hostoval u špičkových amerických orchestrů v Clevelandu, Filadelfii, Chicagu, San Francisku, Bostonu a New Yorku, v Japonsku spolupracoval se Symfonickým orchestrem Yomiuri Nippon; v Evropě dirigoval orchestrální špičky v Lipsku, Římě, Miláně, Madridu, Mnichově, Berlíně, Bamberku, Amsterdamu, Drážďanech a Petrohradě, operní představení řídil v prestižních operních domech v Bayreuthu, Chicagu, Hamburku, Houstonu, Lisabonu, Madridu, Paříži, Salcburku, Vídni, v tokijské opeře Nikikai a v newyorské Metropolitní opeře.

Mezinárodní kritika označuje Daviese za odvážného interpreta klasického (!) repertoáru, jež nezanedbává při svém poučeném zájmu o novou a nejnovější tvorbu, živějším trvalou spoluprací a osobními vztahy s význačnými soudobými tvůrci; mezi ně patří (nebo patříli) Luciano Berio, William Bolcom, John Cage, Philip Glass, Heinz Winbeck, Aaron Copland, Lou Harrison, Laurie Anderson, Arvo Pärt, Hans Werner Henze, Kurt Schwertsik, Thomas Larcher, Balduin Sulzer a Manfred Trojahn.

Mezi jeho nejnovějšími projekty jsou mj. koncerty se Státním orchestrem Stuttgart, Hamburskými filharmoniky, Symfonickým orchestrem Španělského rozhlasu a televize v Madridu, Maggio Musicale ve Florencii, stejně tak turné a koncerty ve Vídni, Štýrském Hradci a Salcburku s Filharmonii Brno. Operní představení řídí ve Frankfurtu (nová produkce Péter Eötvös *Tři sestry*) a opakovaně ve vídeňské Státní opeře (Alban Berg *Vojcek*, Richard Strauss *Salome*).

© Andreas H. Bitesnich

Jako dirigent nebo klavírista (nebo obojí současně) vydal Davies víc než 80 hojně oceňovaných snímků: kompletní symfonie Brucknerovy, Haydnovy, Honeggerovy a Glassovy, se svou ženou, klavíristkou Maki Namekawou, natočil mj. Beethovenova *Fidelia* a Mozartovu *Kouzelnou flétnu* v Zemlinského aranžmá pro čtyřruční klavír nebo Šostakovičovu *Čtvrtou symfonii* ve skladatelově úpravě pro dva klavíry.

V roce 2009 byl Dennis Russell Davies zvolen za člena Americké akademie umění a věd, v roce 2014 jej francouzské ministerstvo kultury jmenovalo komandérem Řádu umění a literatury a v roce 2017 obdržel od rakouské vlády Rakouský čestný kříž za vědu a umění I. stupně. Od sezony 2018/2019 stojí v čele Filharmonie Brno jako její šéfdirigent a umělecký ředitel. Od letošního podzimu je i šéfdirigentem rozhlasového orchestru MDR v Lipsku a hostujícím profesorem na Janáčkově akademii múzických umění v Brně.

Více na www.rbartists.at a www.dennisrusselldavies.com.

Zveme vás na

Ludwig 250 & Arvo 85, 1. ab. koncert Filharmonie doma v Besedním domě 17. a 18. 9. 2020 v 19:00: **Beethoven** Leonora I.– III., přede hry, **Dvořák** Symfonické variace, **Pärt** Lamentate pro klavír a orchestr; Maki Namekawa – klavír, Filharmonie Brno, dirigent Dennis Russell Davies

Jakub Klecker & Kantiléna aneb Co všechno jsme stihli v uplynulých 15 letech, v Besedním domě 20. 9. 2020 v 16:00: **Dvořák**, **Eben**, **Smetana**, **Hrušovský**, **Rachmaninov**, **Handl Gallus**, **Řezníček**, **Hassler**, **Lasso**, **Victoria**, **Poulenc**, **Mendelssohn**, **Martinů**, **Lotti**; Kantiléna, koncertní sbor, sbormistr Jakub Klecker

Andělé smutku, 2. ab. koncert Filharmonie doma v Besedním domě 1. a 2. 10. 2020 v 19:00: **Haydn** Symfonie „La passione“, **Kančeli** Andělé smutku, **Schwertsik** Scvrklá symfonie; Pan K. objevuje Ameriku, suita, *české premiéry*; Kantiléna, Filharmonie Brno, dirigent Dennis Russell Davies

Radio Mediteran, 1. ab. koncert cyklu Jazz & World Music v Besedním domě 19. 10. 2020 v 19:00; Omer Klein Trio

Otvírání první, 1. ab. koncert Rodinného abonmá v Besedním domě 24. 10. 2020 v 10:30; moderátoři Kristýna Drášilová a Josef Škarka, Filharmonie Brno, dirigent Chuhei Iwasaki

Podzimní koncert Kantilény v Besedním domě 8. 11. 2020 v 17:00: **Eben**, **Tučapský**, **Kohoutek**, **Jurkovič**, **Mácha**, **Král**; Magdalenska, Kantilénka a Kantiléna, sbormistři Veronika Novosádová a Michal Jančík

MHFB Expozice nové hudby na téma „Nové ve starém“ – „staré v novém“ 10. –15. 11. 2020

Prodej vstupenek

- on-line: www.filharmonie-brno.cz
- v předprodeji Filharmonie Brno, Besední, 602 00 Brno
☎ +420 539 092 811, e-mail: info@filharmonie-brno.cz
PO–PÁ 12:00–18:00 h
- v předprodeji Domu pánů z Lipé, nám. Svobody 17, 602 00 Brno
Otevírací dobu sledujte na www.dpl.cz.
- ½ hodiny před koncertem v místě jeho konání

Rezervace vstupenek

- on-line: www.filharmonie-brno.cz
- e-mail: info@filharmonie-brno.cz
- ☎ +420 539 092 811

Prosíme posluchače, aby zaujali svá místa včas, vypnuli mobilní telefony a během koncertu nefotografovali. Po jeho začátku není vstup do katedrály umožněn. Změna programu a účinkujících vyhrazena!

Za podporu a spolupráci děkujeme

Vydala Filharmonie Brno v roce 2020 nákladem 160 výtisků
texty Vítězslav Mikeš

motiv na obálce je inspirovaný stropní malbou ze zásálí Besedního domu, která představuje páva s květinami

foto archiv Filharmonie Brno, není-li uvedeno jinak

produkce Printeco s.r.o.

redakční uzávěrka 31/9/2020

Notový materiál pro provedení poskytl hudební nakladatelství **Bärenreiter Praha**.

Filharmonie Brno, příspěvková organizace
Komenského náměstí 534/8, 602 00 Brno, ☎ +420 539 092 801
www.filharmonie-brno.cz, www.salprobrno.cz

B | R | N | O | MINISTERSTVO KULTURY | **Jihomoravský kraj**

Statutární město Brno finančně podporuje Filharmonii Brno.
Vybrané koncerty se konají za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky a Jihomoravského kraje.

www.filharmonie-brno.cz
www.salprobrno.cz

